

LINNEWIEL 300P [AD]

7011 7/11/8

... 9 9 2

כאשר נולדתי, ב- 1920, ב- ארנהם (ARNHEM), אימי כבר היחה גרושה. לכן, גדלתי אצל סבא וסבתא, בניחם הגדול בן שלוש הקומות, בו גרו מלבדנו גם שני אחיה של אמא, וודי, לפיכך, במקום אבא אחד, גודלתי על ידי שלושה אבות! אחרי שנולדתי החלה אימי לעבוד לפרנסתה ברשת בתי כלא, כמנהלת אחת החנויות הגדולות ברשת.

במקופה זו, הסמוכה לסיור מלחמ העולם הראשונה, שרר בגרמניה המדוכאת תהוה ובוהו. הולנד לא סבלה ממלחמה זו כשכנותיה - בלגיה וצפון צרפת, שכן היחה המדינה היחידה במערב אירופה אליה לא פלשו הגרמנים - וכך לא ידעה חנאי תהוה כאלה שפקדו אותן. יתר על כן, המצב הכלכלי בהולנד היה מצויין באותה עת : - ההולנדים עשו כסף רב מרכישת תוצרת גרמניה, בה שררה אז אינפלציה של אלפי אחוזים בשנה.

הארוע הכלכלי העולמי החשוב ביותר באותה תקופה התרחש בשנת 1929, עם התמוטטות הבורסה בניו-יורק. מליוני אמריקאים איבדו את כל רכושם ואלפים איבדו עצמם לדעת. ברור, שהמצב הזה החפוט לאירופה כהרף עין ומרבית האוכלוסיה שקעה בעוני, שנמשך עד 1937-1935 בערך. כאן כדאי להבהיר, כי בניגוד למקובל כיום בארץ ובמערב אירופה, בשנות ה-30 שרוח-טעד, דמי-אכטלה, בטוח לאומי ודומיהם היו עדיין זרים ובלתי מוכרים. כלומר, ניתן לומר שבאופן כללי, החנאים הסוציאליים אותם אנו מקבלים כיום כמובנים מאליהם לא היו קיימים, אמנם, מאז חחילת המאה ה-20 עשתה המפלגה הסוציאליסטית מאמצים גדולים לשפור מצב העובדים, אך בהצלחה חלקית בלבד. בתוך כל זה, היהודים השתייכו ברובם למפלגה הסוציאליסטית, או לפחות אהדו את המחשבה הסוציאליסטית. בצד זרם עיקרי זה, היהודים העשירים נמנו על הזרם הליברלי.

כמשפחה בורגנית, היינו מאושרים שהמאפשר לנו להמשיך בחיינו כרגיל - למרות שהיה צורך להצטמצם באופן דרסטי ונאלצנו לוותר על מרכיב המותרות מהן נהנינו עד אז. אבל, נבית הספר היו ילדים שמשפחתיהם היו במצב הרבה יותר גרוע והיו לי חברים, שסבלו מהעוני באופן קיצוני יותר.

מערכת הלימודים בהולנד היחה בנויה מ- 6 שנים בבי"ס יסודי ו- 4 שנים בבי"ס חינוך, כך שאח לימודי טימתי בשנת 1936.

כילד בריא, ההתעניינות שלי התמקדה בספורט, מוסיקת ג'ז ומסיבות. בביה"ס הייתי חלק מקבוצה של כ- 6 חברים שהיו כל הזמן ביחד, כשאני היהודי היחיד בתוכם.

המצב הקשה הזה הביא לכך, שלא רק בגרמניה, אלא גם בהולנד, היחה האדמה פוריה להקצנת-עמדות, אשר בגרמניה וארצות מערב-אירופה בכלל, התבטאה בנטייה לכוון הנאציזם ולא כל-כך לכוון הקומוניזם. אחרי הכבוש הגרמני התברר כי, מבין הששה - אחד היה חבר ב- SS, שניים חברים ב- N.S.B. (המפלגה הפאשיסטית בהולנד). אחד ללא דעה והשניים הנוחרים (ביניהם אני,

כמונן) הצטרפו במשך הכבוש למחתרת האנטי-פאשיסטית. אני כותב זאת כדי להאיר עיניכם, שלמרות הועה המקובלת בארץ. מרבית האוכלוסיה ההולנדית לא אהנה ביותר אח האנטי-פשיזם. היו משחפי פעולה, כמו אלה שמונו נאמנים (פרוואלטר - VERVALTER), המופקדים על עסקים יהודיים שהוחזרו על-ידי השלטונות הגרמנים של הולנד הכבושה, והיו ששרחו את הגרמנים באופן אקטיבי ממש - בצבא הגרמני. לא מדובר באנשים בודדים - חלוקת ההשתייכות של האוכלוסיה לזרמים השונים היחה בערך כולקמן : -

13% - 10% פאשיסטים פעילים אשר תמכו בגרמנים

פחות מ- 0.1% אנשי תחרת פעילים

90% - 86% נייטראלים ואדישים.

מספרים אלה מסבירים את הקושי שהיה לנו להחביא יהודים בבתי נוצרים. לכן, רבים מאלה שהיה בדעתם להסתתר, לא מצאו מקלט ועקב כך נשלחו אף הם למחנות ההשמדה בפולין.

מובן, שכאשר החבר לי מצב זה בזמן המלחמה, הוכיחי בהלם על ידי ההכרה שחברי ילדות טובים היו בעצם כבר אז בעלי נטייה לפאשיזם. בזמנו, כאשר התווכחנו על המצב בגרמניה, בשנות ה-'36-'35, וחברי העירו לי ש- "אחה לא יכול לשפוט כי אחה יהודי", לא תפסתי שהערה זאת היא כבר אות לבאות.

בגמר מלחמת העולם השניה נודע לי, ששני הכהורים שהלכו לצבא נפלו והשלישי, ששיחף פעולה עם הגרמנים, עמד לדין - אך שוחרר לאחר תקופה כלשהי מן המאסר שהיה עליו לרצות.

למרות הקשיים הכלכליים, נעורי היו מאושרים. לא הכרתי אנטישמיות לשמה והייתי אהוד על חברי מפני שהייתי ילד עליז, ספורטאי טוב ואהבתי חברה. הרבר היחיד שהעיק עלי היה, בעצם, שאימי לא התחננה בשנית וגדלתי בבית סכי מבלי שהכרתי חיי משפחה אמיתיים. נחון זה, יחד עם היוחי בו יחיד, הביאו אותי לידי קנאה בכל הילדים שזכו לחיי-משפחה דיגילים. תחושה זו השפיעה על כל דרך חיי מאז ואילך : - מצד אחד, היא הגבילה אותי במעשי, אבל מצד שני - דחפה אותי לכל מיני מעשים מסוכנים בזמן מלחמת העולם השניה. מעשים שנבעו מיצר הרפסקני.

מצב יהרות הולנד, אשר למעשה לא ידעה אנטישמיות גלויה. הביא לכך שהנוער היהודי החפלב לזרמים רבים - כאשר מעל לכל שלטה התרגשה ש- "בראש וראשונה אנו הולנדים ורק בשניה אנו יהודים". עם זאת, היה מיעוט שהצטרף לחנועת הנוער הציוני - ואני ביניהם. עם הזמן, במשך שנות ה-30, כאשר חלה הסלמה גוברת ונמשכת במצב בגרמניה. הצטרפו יותר ויותר חברים לחנועה הציונית. אולם, רק חלק קטן מהם מימש את שאיפתו המוצהרת בהליכה להכשרה כדי להתכונן לעליה ארצה עם סיומה. אחת הסיבות החשובות לכך היחה שהאוכלוסיה היהודית היחה מעורה וקשורה מאד בחיי הארץ והרעיון של עזיבת הולנד לא היה מקובל, ומנוגד לדעתם של המנורגרים בכלל. פרושו של המושג "ציוני" בהולנד של אז היה בדרך-כלל, שאחד ערך מגביית אצל השני על-מנת שהשלישי ייסע לפלשתינה. וכך, כאשר עמדתי בפני ההחלטה אם ללכת להכשרה, נמנעתי מלעשות זאת. שכן - בסופו של דבר גם אני הרגשתי יותר "הולנדי מיהודי".

ההולנדים, ובהוכסם היהודים, לא האמינו, בדרך-כלל, שהגרמנים אכן יפלו להולנד עם פרוץ מלחמה חדשה. ההרגשה ש- "זה לא יכול לקרות כאן" המבטטה, כנראה, על העובדה שגם במלחמת-העולם הראשונה לא פלשו הגרמנים להולנד. אז נמנעה פלישה זו מן הסיבה שלמדינה במצב מלחמה נחוצה מדינה נייטראלית שכנה העשויה לספק לה את כל החמרים הנחוצים להמשך המאמץ המלחמתי, כמו גם נמלים נייטראליים וחברות המוכנות לשחף פעולה עם אותה ארץ גם בעת שהיא שרויה במלחמה.

ארנהם שכנה על הגבול עם גרמניה ולכן אנו, כיהודים, חשנו עד מהרה את המרחש בגרמניה, עוד לפני ליל הכדולח, כלומר - הרדיפות וההשפלות שנכפו על יהודי גרמניה. עם זאת, בנגוד לשכל הישר, לא הזינו את העומד למרות. רק קומץ יהודים ואה את הנולד ונקט בצעדים הדרושים להגירה לארה"ב, וחלקו הקטן - לפלשתינה. באוהה חקופה, אפשר היה להכנס לפלשתינה בעזרת מרטיפיקאט קאפיטאליסטי - שפירושו הפקדת -1,000, ליש"ט לשם קבלת אשור-כניסה לפלשתינה מן האנגלים.

כאשר סימתי את חוק לימודי בשנת 1936, נתקבלתי לעבודה למפעל שבו דודי היה אחד המנהלים, בית-חרושה לייצור כפתורים. שם למדתי את המקצוע מאלף עד תו - וביחוד את חלקו המנהלי והשווקי.

ב-1939 קיבלתי צו-קריאה והתגייסתי ב-1 בספטמבר לצבא ההולנדי. באותו יום פלשו הגרמנים לפולין ובכך פרצה מלחמת העולם השניה. למותר לציין, שגם אז עדיין לא האמנו שתיחך פלישה להולנד, אפילו תפרוץ מלחמת עולם שניה. בצבא, נשלחתי ליחידה החדשה ביותר באותה עת : - השריון, אשר נחשב לכן ליחידה-עלית.

בחקופה שלמן השלמח כבוש פולין ועד חחילח מאי 1940, לא נקטו הגרמנים בכל פעולה של ממש לשם פלישה לצרפת והעולם היה משוכנע שדי יהיה בקר המאז'ינו (MAGNOT) כדי לעצור החקדמוחם ככוון זה.

בהולנד פטטו מספר פעמים שמועות על פלישה מתקרבת, זכר אשר עורר בהלה בקרב היהודים - ביחוד אלה שגרו במזרח-הולנד. עקב כך עברו האחרונים למערב הולנד, במחשבה שקו-המים אשר הוקם על-ידי הצבא, עם המוצבים סלאווכו, די בו לעצור אח הגרמנים ואפילו להדפם. כאשר החבר, לאחר מספר ימים, כי זוהי שמועת-שווא, היו תוזרים לבתיאם. כ- 10.5.40, בהגיע מועד הפלישה הגרמנית להולנד, הסתכר, עוד באותו יום, כי קו הגנה זה שורה כקליפח-השום.

גם אנו, חיילי הולנד, נקראנו מספר פעמים לכווננת-על.

ב- 6.5.40 הצטוונו לצאת עם השדיוניות לכבישים הראשיים, בניסיון למנוע נחיתת-מטוסים עליהם, מהלך בו נקטו הגרמנים בפלישה לנורווגיה חושש לפני כן. ארבעה ימים לאחר מכן, כ- 10 בחודש בשעה שתיים לפנות בוקר, בוטלה פקודה זו, כמו גם הכוננות שהוכרזה, והחוזרת לבסיסי הקבע שלנו, באותו לילה, בשעה שש, פלשו הגרמנים להולנד, בעבור זמן, נמצאו ראיות לכך שכמה מנעלי העמדות הבכירות במטה הצבא ההולנדי היו מרגלים בשרות הגרמנים, הפלישה נסתיימה חזן ארבעה ימים, בעיקר עקב הפצצה אווירית על רוטרדם.

בזמן הפלישה שרר בארץ חוהו ובוהו, בית המלוכה נמלט לאנגליה, והיהודים ניסו לברוח אף הם לאנגליה דרך נמלי הים. אולם, רק מעטים הצליחו להימלט בדרך זו - ולכן מספר סיבות :

- א. כל הכבישים היו עמוטים בפליטים מבוהלים שהביאו למצב כאוטי בכל מה שקשור למחבורה. מצב זה מנע אנשים רבים מלהגיע לנמלים.
- ב. האנגלים לא איפשרו לעלות על אניות אנגליות אלא אם הוכחה נחיתת אנגלית.
- מתי-מעט הצליחו לשכור אניות אזרחיות בכסף רב, כאלה שהסכימו לנסוח להעבירם לאנגליה. חלק מהאניות הגיע ליעדו וחלקן הוטבע על-ידי חיל-האוויר הגרמני.
- רק כמה מאות יהודים הצליחו לברוח בדרך זו.
- נחב מילוט אחר היה דרך היבשה לבלגיה, אולם אף הוא נסגר בפני היהודים במהרה, מאחר שהפלישות להולנד ולבלגיה נעשו בו-זמנית, באותו חאריך.

בשנת 1940 התגוררו בהולנד כ- 140,000 יהודים.

בגמר המלחמה, כתוצאה מפעולות הגסטאפו, נשארו רק 20,000.

באחוזים, הטבח נופל במימדיו רק מזה שנערך בפולין. לכך הביאו כראש וראשונה, נחוני היסוד הנאים :

- א. הטלות שבזוהי היהודים בהולנד, מהיוחס כהים בחזן אוכלוסיה שהיא ברובה בהית-שער.
- ב. ארץ המישור, נטולת ההרים והיערות אשר סיפקו בארצות אירופה האחרות מסתור לרבים.

ג. אלו שניסו להמלט מדורסנות מכוח ההשגחה הגרמנית גם לנוכח הקשיים שמניחי לעיל ואחריט, התקשו למצוא מסתור בבתיים נוצריים כיוון שרק אחוז קטן מן האוכלוסיה הסכים להתביתם, אם מחוץ אוישות גריזא ואם מאימת העיוש הצפוי למי שנחפס כשיהודי בצל קורחו (על כך ראה גם בעמודים 2-4).

כאן יש לציין, שחלק מהנוצרים שהסכימו להכניס לביתם יהודים, עשו זאת מתוך בצע-כסף ואפילו מסרו אותם לידי השלטונות כאשר היהודים כבר לא יכלו לשלם להם.

הפעילים במחנה של ממש היו מעטים מאד, בדרך-כלל רפורמים אדוקים, טוונגטים וכן סוציאליסטים ספורים.

ככלל, המפלגה הסוציאליסטית נכשלה כגורם מחתרתי בזמן הכיבוש - בה הצלח יהודים והן בפעולות מחתר. הקומוניסטים הצטרפו לפעילות מחתרתית דק אחרי פלישת הגרמנים לרוסיה.

היות שהגרמנים ראו בהולנדים עם אדי, הוחלט לשחרר את כל החיילים ולא לקחתם בשבי. הצבא הגרמני לא הבדיל אז בין יהודים לשאינם יהודים - וכך חזרתי לביתי כאדם מן השורה. בשוני, מצאתי כלבול כללי שנבע מהלם הכיבוש המהיר - אשר, יחד עם התנהגותם החרבותית של הגרמנים במקופה זו, יצרה אוירה חיובית סביבם. חלק גדול מהעם הצטרף לתנועה הנקראת NEDERLANDSE UNIE (נדרלאנדסה אונני), שמטרתה הייתה בניית גשר בין הולנדים לגרמנים על-מנת להגיע להבנה בין שני העמים.

גם היהודים חשבו אז בסופו של דבר מצבם לא יהיה כל כך נורא - מהיוחס הולנדיט. זאת כחוצאה מהעובדה שהגרמנים לא פרסמו בהתחלה צווים וחוקים אנטי-יהודיים. הגרמנים ניהלו משחק ערמומי ביותר כאשר במשך השנים 1941-1942 נקטו במדיניות הדרגתית בנושא היהודי ובכל פעם הוסיפו עוד משהו במקום להוציא את כל הצורים האנטי-יהודיים בגמ-אחמ. דבר זה מסביר את העובדה שהיהודים, מבחינה פסיכולוגית, הסכימו להענות לקריאה והוראות שלטונות הגסטאפו וה-SS אשר הביאו אותם להשמדה במחנות בפולין. מעט מאד יהודים ואו את הנולד ועשו כל מאמץ כדי להסתתר או להצטרף למחתרת.

כל זה מסביר את אחוז ההשמדה הגבוה שהיה בהולנד.

* * *

ברצוני לציין באופן מיוחד את שחוף הפעולה של היודנראט עם הגרמנים, שכן זה היה בעצם הגוף שהכין עבורם את רשימת היהודים שנועדו להובלה למחנות. כבר בראשית חקופת-הכיבוש שלחו את הודעות-ההתייצבות, ללא התערבות המשטרה ההולנדית או הגרמנית.

היודנראט היה מורכב מיהודים שחשבו להינצל בדרך זו מגירוש למחנות העבודה, כפי שנודעו מחנות הריכוז בתחילה. העובדה שהיהודים נשלחו, למעשה, למחנות השמדה, לא הייתה ידועה - ועד לסוף המלחמה כמעט חשבו היהודים שהגרמנים התכוונו להעבירם למחנות-עבודה בפולין.

אף היהודים מקבלי הצווים ניגשו בעצמם, ללא כפייה, לנקודת הריכוז שנקבעו בצו.

* * *

הראציה (RAZZIA) הראשונה, בה חפסו יהודים צעירים כרחובות הרובע היהודי של אמסטרדם, היחה ב- '41.
 במקרה, גם אני הייחתי שם באוחה עת. הספקתי להגיע לביח מכר, רופא יהודי שהיה נשוי לנוצרייה, אז בחודשי היונה האחרונים. לאחר שקיבלה אח פני, כאשר ביקשה המשטרה לבצע חפוש בבית, נמנעה בפחח הדלת באומרה: - "אחם רואים שאני נוצרייה ואצלי בבית אין יהודים". זו היחה הפעם הראשונה שניצלתי ממוות, שכן כל מי שנחפסו אז נהרגו חוד זמן קצר במחנה הרכוז מאוטהאוז.
 הראציה הזאת היחה אחת הסיבות המשניות לפרוץ מרד פועלי הגמל ב- 1941.

באוחה חטופה, יצאה ההוראה הראשונה של הגרמנים, אשר איפשרה להם לבצע, בשלב מאוחר יותר, את גירוש היהודים במלואו: - על כל יהודי היה להצהיר על מספר הסכים היהודים שיש לו. היות והיהודים. כולל ההולנדים, היו רגילים לציית לשלטונות - הצהירו היהודים, מתוך גאווה באילן היוחסין שלהם, על מספר סכים יהודים.
 בעקבות פקודה זו באו כל השאר: - איסור לימוד באוניברסיטאות - על היהודים היה להקים וללמוד בבתי ספר יהודיים בלבד, איסור השימוש בתחבורה הצבורית, איסור נסיעה ברכבת ללא אישור, החלח עוצר משונה בערב לערד - עד שש בבוקר, חיוב נשיאת טלאי של מגן דוד צהוב עליו רשום "יהודי", החממת תעודת הזהות באוח "י" ("J"), ועוד הגבלות רבות אחרות.

* * *

כאשר הוחל בגירושים הגדולים של יהודי הולנד בתחילת יולי 1942, גם אמי קיבלה צו גירוש. החלטנו לנסות למצוא לה מחבוא. היא הועברה לביחן של זוג זקנות בצפון הארץ ושם הסתתרה עד יום השחרור.
 אני קיבלתי את הצו בתחילת ספטמבר. בתחילה התכוונתי להענות לו, מחוץ נסחון שאוכל לעמוד במלאות מתנה-העבודה למשך המלחמה - מהיחתי צעיר. אולם, במחשבה שניה - החלטתי לרדת למחתרת, התקשרתי לבנה של אחת הנשים אצלו הוטתרה אמי והוא הסכים להכניסני בצל קורחו. וכך, כלילה אווד נעלמתי מבלי להודיע לאיש, לעיר דלפט (DELFT) - בה התגורר אוודו האיש, ארי באקר (ARI BAKKER) שמו.
 ארי היה מהונדס, אשתו היחה בעלת תואר במדעי-הרוח, ולא היו להם ילדים. אני הייחתי הראשון שהוטתר בביתם, אך במהרה הפך הבית מקלט למספר יהודים. בני הזוג באקר אף הצליחו להציל עשרות יהודים נוספים מהשמדה על-ידי הסתרתם בבתי אחים, בדרך-כלל זוגות ליברליים-שמרניים.

לא חלף זמן רב עד שבאנו לידי מסקנה, כי במקום מסתור יש צורך במחבוא טובי. לפיכך, בנינו באחד החדרים קיר כפול. אל הדלת לחלל שנוצר, שהיחה עשויה מלבנים, חברו קמין עגול על ארובה-הלבנים שלו - כך, שהדלת סכה על צידה יחד עם החנור והארובה. בדרך זו נמנעה חפיסת הדיירים המוסתרים גם בעת חפושי-הפחה שנערכו בבתיים.

כמה שבועות אחרי שהגעתי לדלפט, הרגשתי שאינני מסוגל יותר לשבח בחיבוק ידיים והתחלתי ללמוד זיוף מסמכים. משפחתי באקרו ואני התחלנו לעסוק בזיוף מסמכים רשמיים שונים (כמו, למשל, תעודות זהות), אשר נמסרו לאנשים שונים שזקקו להם, יהודים ולא-יהודים. אולם, לא היה בכוחו של עיסוק זה להפיג את תחושת הכלא המלווה את השהות הכפויה במקלט מוגן. וכך, לאחר שביליתי קרוב לשנה במקומות מחבוא שונים, הגעתי לידי הכרה שאינני מסוגל להמשיך לשבח ללא אפשרות יציאה מהבית. זאת למרות שבערבים, לאחר שהחשד, נהגתי לצאח לטיול קצר. אלא, שגם אז הייתי חייב להיות ער וזהיר כדי לא לפגוש במטרה או באנשים הקשורים אליה, שעבדו כמלשינים. גם בעת השהות במחבוא היינו צריכים להיות שקטים כדי לא לעורר את חשדם של השכנים.

במחצית 1943 הצליח ארי ליצור קשר עם אחד מחבריו, איש אשר התגלה במשך הזמן כדמות חשובה באירגון שנקרא ESCAPE LINE (אסקיפ לין - שמשמעו קו מילוט). אירגון זה טיפל בטייסי נעלות-הברית שנפלו במערב אירופה ודאג להחזירם לבסיסהם באנגליה. חבר זה, אלברט סטאריןק (ALBERT STARINK), גר בפאריס ועבד שם כמהונדס. הוא סיפק לי את מסמכי הגסטאפו המזויפים אשר איפשרו לי לנסוע ולנוע בחופשיות יותר במערב אירופה. הכוונה הייתה, שאטע, בעזרת מסמכים אלה, לדרוש צרפת על-מנת לעבור לספרד, ומשם להצטרף לצבא הולנד החופשי באנגליה.

ברם, הנסיעה הראשונה בה נעזרתי במסמכים אלה הייתה אל אמי, היות שמו הצפוי היה שלא אראנה שנים רבות - לפחות עד לאחר שחרור מערב אירופה. ארי ואני עלינו לקרון-רכבת מלא בהולנדים - וברוח התקופה הזאת, למרות שההולנדים שיחפו פעולה בתחילה - רוב ההולנדים שינו דעתם, וגם בקרין בו היינו התבדחו על תשובת הגרמנים. אנחנו שתקנו, כאשר הגיע הכרטיסן וביקש לברוק את כרטיסי הנסיעה, נאלצתי להראות לו את תעודות המעבר הגרמניות - שכן לא היה לי כרטיס אחר. לאחר שקרא את הכתוב, החל לקרוא בקול רם כדי להזהיר את שאר נוסעי הקרון, שיידעו בחברת מי הם נמצאים. ברור, שהרגשתי הייתה איומה. אך לא יכולתי לפצות פה ולומר שמסמכים אלה מזויפים. פתאום השתררה דומייה, וכשהרכב עצרה בחנה הבאה, כל הנוסעים קפצו החוצה.

למחרת, יצאחי לפאריס כאשר העודת-SS בכיסי, בקרוו רכבה גרמני. גם זאת היחה נסיעה שלא אסכה : - בקרוו שכולו קצינים, הייחי היחיד העוטה בגדים אזרחיים. האנשים בקרוו החלו לספר על ההחקפות האויריות הגדולות של בעלות-הברית על ערים גרמניות - מלן, דיסלדורף, ברלין ואחרות. ודאי שנהניתי לשמוע על ההרס שגרמו החקפות אלה לגרמנים. אבל ההרגשה הטובה הזאת השתנחה כאשר אחד הקצינים, ממספרת הגבולות, העיד על עצמו שהוא מפקד המספרה הגרמנית בעיר הגבול קארקאסון (CARCASSONNE) אשר בדרום צרפת, וסיפר איך הם תופסים אנגלים, אמריקאים ויהודים המנסים לברוח לספרד. מילותיו היו : - "אם מגיע איש כזה, אני מרגיש את זה באצבעותי". למשל, לו היה יושב כאן ברכבה ברנש אנגלי, אמריקאי או יהודי, הייחי מקבל חיכך את ההרגשה הזאת והייחי חופט אותה." האמנתי לו. ב-7-6 השעות שנתרו לאחד דברים אלה, פעט ליבי בחוזק, בכוח הפחד הנורא שיתפוס אותי. אסור היה לי לגלות כל סימן של עצבנות במשך כל הדרך ולכן כשהגעתי לפאריס וירדתי מהרכבה, רווח לי מאד.

באותו יום הגעתי למלונו של המהנדס סטארינק, חברו של ארי, אשר הסכים שאגור אצלו מספר ימים - עד שארגן את העברתי לספרד כלוויח מארגן הברחות-הגבול. באמצעות סטארינק הכרתי שם שני בחורתי, שהיו קצינים בצבא ההולנדי.

לאחר כשבוע וחצי נשלחנו לבאיון (BAYONNE - עיר גבול בדרום צרפת), בה היינו אמורים לפגוש במרביח.

מארגן הברחות הגבול, שכונה "הגורילה", היה זמזם מוכרת במחצרת ההולנדית. איש זה, בעל הקול הרועם, גבה הקומה והחזק, כנכס להסטוריה כחשור בהיחמו סוכו כפול וכי מכר לגרמנים את סוד נחיתת הצנחנים הבריטיים בעיר ארנהם ב-1944. הוויכוח על כוונותם של חשדות אלה נמשך בהולנד עד היום, מכיוון שהיה אז עוזרו של הנסיד ברנארד, בעלה של הנסיכה יוליאנה.

משהגענו לבאיון, נפרדתי משני הבחורים למספר שעות וקבענו שנפגש בשעה 3.00 אחו"צ על-מנח שה"גורילה" יצייד אותנו בכל הדרוש למעבר בהרי-הפיריניאים ויביא אותנו אל המברית. כאשר הגעתי למקום המפגש, שהיה בכפר, הרגשתי תנועה חשודה טביבה והחלטתי לא להתקרב אל חברי למטע. לפי הרגשתי, הסחובו שם אנשי גטאפו. לכן, סבתי על עקבי, ברחתי מן הכפר וזוחרתי לברכות לפאריס.

כשהגעתי לפאריס, לא מצאחי את אלברט סטארינק. חטר-פרוסה, כל שעלה בידי לעשות הוא לשכנע את שוערת-הבית* להרשות לי להכנס לחדרו של סטארינק, כדי שיהיה לי מקום ללון. אז למותי שבמטרופולין כפאריס אדם יכול למות מרעב. ליפול חצי-מח ברחוב, מבלי שאיש ינקוף אצבע למענו, הצטרמתי לגנוב לחם כדי לשרוד, שקעתי ביאוש עמוק והייחי קרוב לידי התאבדות. המצב הזה נמשך יותר משבוע - עד שמצאתי, במקרה, כתובתה של ידידה של סטארינק רוזנת חושבת

* מלונו של סטארינק היה בית דירות בו ניתן היה לשכור חדרים. והשוערת הייתה, כנהוג בפאריס באותה תקופה, גם סוכנת-הבית. תפקיד זה נקרא - קונסיירג' (CONCIERGE).

פאריס אשר עזרה לו בפעולותיו המהתרחיות. ניגשתי אליה, הצגתי עצמי כחבר של סטארניק, והיא אכן ציידה אותי במעט כסף לקניית מצורני מזון יסודיים עד לשונו.

באחד הימים נכנסתי לביח-קפה דופון (DUPONT) אשר בבולואר סנט מישל (BOULEVARD SAINT MICHEL) ברובע הלאטיני, ושמעתי כמה בחורים מדברים לידי בהולנדית במבטא גרמני. מיד אמרתי בלבי שהם חייבים להיות יהודים (ב-1938 הולנד העניקה אישור-כניסה לחתומיה לכמה מאות נערים יהודים, בעיקר מוינה וברלין - מהכשרות ציוניות, במסגרת הצלח נוער יהודי. ריכזו אותם בכמה הכשרות). ניגשתי אליהם והצגתי את עצמי. ברור, שהם חשדו בי - בעיקר לאחר שהצגתי בפניהם את מסמכי הגסטאפו שנשאתי. למרות זאת, שכנעתי אותם לבדוק בהולנד את אמינותי. השארתי בידיהם תצלום שלי וסיכמנו להפגש שנית באותו ביח-קפה לאחר 10 ימים. ראש הקבוצה, שאחר כך התוודעתי ששמו קורט ריילינגר (REILINGER), שלח בשונו בהולנד אדם, בשם פרנס שרצן (FRANS GERRITSEN), למשפחה באקר בדלפט. רק במאריך מאוחר יותר נודע לי שבאשר הגיע לכיתם של בני הזוג באקר (בו, כפי שסופר כבר, היו מוסתרים מספר יהודים באוזה עת) והציג את חמוגמי, הם נמקפו בהלה גדולה, וענו לו מייד שלא הכירו אותי. היות ופרנס השאיר להם שם וכתובת של איש מתחרה שיכל לערוב לו, רופא ידוע בעיר האולם - עיר מגוריו של פרנס, הספיק ארי באקר להתקשר לאותו רופא לפני שפרנס חזר לכיתו ולאמת את זהותו של פרנס כאיש מתחרה. עוד באותו היום קיבל פרנס אישור על היותי יהודי ולא איש גסטאפו. בפגישה שנקבעה ביני לבין קורט ריילינגר, אשר נתקיימה כמועדה, הודיע לי קורט שהוחלט לעזור לי.

* * *

הבתורים שפגשתי בפאריס אכן השתייכו ל-"החלוק". כאשר החלו רדיפות היהודים, החלו מדריכי "החלוק" לחפש דרך להציל את קבוצות הנוער שבחשרות והצליחו ליצור קשר עם מחנך הולנדי בעל נטיות שמאלניות בשם יופ ווסטרוויל (JOOP WESTERWEEL) ולהסביר לו את מצבו האנוש של אותן קבוצות. יופ ווסטרוויל, בעזרת אותו פרנס שרצן, החל לחפש מקלטי-סתר בבתי נוצרים. אולם במהרה הסתבר לשניהם שקשה מאד למצוא מספיק מקלטים כאלה. לכן, מדריך שמשכמו ומעלה בשם יואכים סימון ("שושו") הגיע כבר ב-1942 למסקנה, שהדרך היחידה להצלת הלוצים אלה היחה למצוא נתיב בריחה לספרד דרך בלגיה וצרפת. אותו שושו כבר ידע אז את סכנות המנוח הריכוז היות שהוא עצמו עבר כבר תקופה במחנה ודאו והכיר מבשרו את היחס האכזרי של הגרמנים לאסירי המחנות. שושו היה נשוי לאשה בשם עדינה, אחותו של יהודה שטעוני. שושו הצליח להגיע לצרפת מספר פעמים וליצור קשר עם התנועה הציונית והמתחרת שם - באמצעות מארק יארבלום (MARK JARBLUM), נשיא התנועה הציונית בצרפת. בחחילה מצאו דרך להגיע לשוויצריה, אולם חיש-מהרה נכזבו משהתברר שהשוויצרים נהגו להחזיר את הפליטים שחפסו בנסיון להציעה הגבול ליידי המשטרה הגרמנית (ואין צורך לפרט כאן את מה שעלה בגורלם של אותם פליטים יהודים). באוזה תקופה היחה צרפת מחולקת עדיין לשניים : - אזור כבוש והחלק הדרומי, החופשי. היות שהמצב בגבול שוויצריה היה כפי שתואר, ניסה שושו למצוא נתיב-בריחה לספרד - אך עלה בידו : - כניסיעה השלישית, בעת שובו להולנד, נתפס ונאסר. חשש שהגסטאפו יצליח לטחוט ממנו את שמוח יתר החברים ואיבד עצמו לדעת. ההתאבדות ארעה בחחילת 1943. שושו לא מסר אף פעם לחבריו את שמוח אנשי-הקשר שלו בצרפת וכתובותיהם - ולכן, כאשר קורט

לקח על עצמו את הפיקוד, נאלץ להתחיל מבראשית. מסיבה זו הדרך ליצירת קשר עם המחנה היהודי בצרפת ארכה כמעט ששה חודשים.

המחנה היהודי בצרפת, בשם ארמה ז'ואיף (ARMEE JUIVE) - ובקיצור אה. ז'י. (A.J.), הייתה האחזקה של שלוש תנועות יהודיות -

א. MGS - הנוער הציוני

ב. הצופים

ג. הרוויזיוניסטים.

כוונת ה"חלוצ" הייתה להעביר אותנו, כל אלה שהשתייכו ל"חלוצ", לספרד. עד שהאפשר לארגן העברה כזאת, עבדנו במחנות השייכים ל-ORGANIZATION TOOT (O.T.) או במחנות של הצבא הגרמני - על סמך עבודה מזוייפת של ה-O.T., שאישרו היחוס פועלים הולנדים שנשלחו לעבוד במחנות אלו.

קודם ביקש ממני להעביר לרוסיה את ניירות הגסטאפו שהיו בידי. הוא העבירם לפרנס, אשר העתיקם והצליח לייצר מהם את הגלופות אשר איפשרו הרחבת השמוש בהם - העברת החלוצים מהולנד נעשתה עד גמר הכבוש הגרמני בעזרת מסמכי ה-O.T., וניירות הגסטאפו שימשו רק את מפקדי קבוצת ווסטרוביל, שכן איפשרו הגנה יתר.

כל ההכרחה לספרד נעשתה בעזרת ה-A.J., דבר אשר חייב כל חלוצ המחכוו לעבור לספרד להשבע לה אמונים. טכס השבועה נערך בעיר טולוז (TOULOUSE) - הובאנו למקום מסויים ומי שהיה צריך להשבע נלקח משם על-ידי אחד מאנשי A.J. לכית מסויים, הוכנס לחדר חשוך בו דלקה רק מנורה אחת והחבטק לחזור על הנוסח הבא :

"הריני נשבע, על הדגל הכתול-לבן, אמונים לצבא היהודי ולציונות למפקדיו, לחתומי עמי, לחקומת ארץ ישראל, חרות או מוות!"

אחד ממפקדי ה-A.J. בשם פול, ביקש ממני לוותר על כוונותי להגיע לספרד ולהתחיל לעבוד בצרפת במקשר בין ה-A.J. וקבוצת ווסטרוביל. בקשה זו באה עקב העובדה שהייתי החלוצ היחיד שידע צרפתית, גרמנית והולנדית. גם מפקדיה של קבוצת ווסטרוביל הסכימו לרעיון ומאז התחלתי לעבוד כאחד מפעילי ומפקדי ה-A.J. וקבוצת ווסטרוביל.

אז לקחנו על עצמנו פקוד על כל הכרחות האנשים בחוד צרפת לכוון הגבול הספרדי, פעולה שראלה אח ה-A.J. מבעיות רבות - שכן, המסמכים הגרמנים שלי איפשרו לנוע בקבוצות גדולות. וכן, מאוחה תקופה הצלחתי להעביר מספר קבוצות דרך הפירינאים לגבול הספרדי. חפיק זה הביא לכך שהתחלתי לנוע ברחבי צרפת - כאשר המסמכים, בצרוף מעיל ומגפי עור, מאפשרים לי לעשות זאת ברכבות גרמניות, ללון בבתי מלון גרמניים ולהשיג אוכל מהמפקדה הגרמנית. ברור שבכל נסיעה כזאת הייתה ביקורת, ביקורת אשר עברה בדרך-כלל בלי בעיות. הניירות עוררו חשד רק פעמיים - ואז היה עלי לקפוץ מהרכבת הנוסעת כדי להמנע מבדיקה יסודית יותר של הניירות (במשך 1944). למזלי, באותן הפעמים, קמחי בריא ושלם.

כאשר לא הייתי עסוק בהעברת קבוצות, חזרתי לעבוד במחנות ובמטות הגרמניים. כך אירע, שבחילת 1944, כאשר החורף הקשה לא איפשר מעבר נהרים, שהייתי בוויין (VIENNE), עיד בקרבת ליון, ועבדתי כמחורגמן אצל מפקד הצבא באותו איזור. הוא היה קולונל ומתפקידי היה לנסוע איתו ברחבי האזור שתחת פקודו. באחת מנסיעות אלה אמר לי הקולונל : - "יש בך משהו מוזר. אני מומחה לפיזיונומיה והפיזיונומיה שלך לא ארית." תשובתי המיידית הייתה : - "לא פלא, אימי היחה אינדונזית ולכן לי אין צורה ארית." הוקל לי משענה : - "אה! בכל זאת התיאוריה הפיזיונומיה נכונה ! ... וכבר התחלתי לחשוב בך שפיברקת אח זהותך."

באותו מקום שהו עימי עוד שלושה חברים, ביניהם צפורה בר אשר. יום יפה אחד סיפרה לי אחת המזכירות : - "עלי לספר לך משהו בטוד : - המפקד הודיע לגסטאפו בליון, לאחר הפיגוע שאירע הלילה, שיבואו לאמת את זהותך !"
- מיד אספתי את שלושת החברים, הכנתי מסמכי-נסיעה והצלחתי להבריחם ברכבת לטולוז לפני שהגסטאפו הגיע למקור אותנו.

מחמת ה- A.J. היחה מורכבת משלושה אגפים, האגף הגדול ביותר היה זה שעסק בהצלת ילדים ומבוגרים בחוץ צרפת : - סיפק להם מסמכים וחלושי מזון ועזר באופו כללי בכל הבעיות שהתעוררו. עבודה זו נעשתה בעיקר על-ידי בחורות צעירות, שיכלו לנוע ממקום למקום. אגף זה גם טיפל בהעברת ילדים לשוויצריה.
האגף השני היה כוחות ה"מאקי" : - קבוצות צעירים שהסתחרו בנהרים וחיו והתאמנו במסגרת צבאית.

האגף השלישי היה זה שאיתו עבדתי. דהיינו - זה שעסק בהעברת יהודים לספרד בדרך-לא-דרך וכלל גם קבוצות פרטיזנים עירוניים אשר ביצעו פעולות חבלה במטרות משטריות והתנקשויות באנשי הגסטאפו ועוזריהם הצרפתיים. ברור, שחלק גדול מהפעילים נפלו בידי הגסטאפו ורק מעט מאד מהם נשארו בחיים. אנו, פעילי קבוצת-ווסטרוויל, סבלנו עוד יותר מקבוצות ה-A.J. ולדאבוננו רק שבעה מאחננו נשארו בחיים. הסיבות לנפילתם בידי הגסטאפו יפורטו בהמשך.

כאן ברצוני להבהיר, שהעבודה שעשינו, אני וחברי, היחה כרוכה במתח תמידי. היינו נפחד, אבל גם בצד השני פחדו מאיתנו - שכן כאשר, למשל, נסעתי בדרכת גרמנית, הייתי היחיד הלושב בגדים אזרחיים ואנשי הצבא, קצינים ושאינם קצינים, הבינו מייד שבעצם אני איש גסטאפו - ולכן הם פחדו ממני לא פחות ממה שאני פחדתי מהם. למעשה, היינו כל-כך בטוחים בעצמנו ובכוח המסמכים המזוייפים שלנו, שלפעמים התפחינו למעשים נלתי אחראיים. למשל, יום אביב אחד ב-1944, כשכולנו התאספנו בפרים, החלטנו לבלות בערב : וכששמענו שבאופרה הפריסאית יופיע בלס רוסי, הציע קורט שנלך לשם. לפיכך, כמה חברים הלכו למפקדה הגרמנית. למחלקת הווי וביודר והוציאו, ע"ס המסמכים המזוייפים שבידם, 11 כרטיסים לאופרה חינם אין כסף.

כשהגענו נערב לאופרה והחפזנו בזוגות על פני האולם, התברר, שכל האנשים שהיו שם היו כמדיס, גברים ונשים כאחד. רק 11 איש היו בבגדים אזרחיים - אנחנו. ברור, שזה מצביע על הרפלקט-יתר, אבל אלו הדברים שאיפשרו לנו להמשיך בעבודתנו שכן חרמו לנו בטחון ביכולתנו.

במחילת אביב 1944 החלנו מחדש בארגון קבוצות להעברה לספרד. אז ככר הייתה ציפיה לפלישה של בעלות הברית לתוך אירופה, אשר תיפתח חזית שנייה. באותה תקופה עלה בידינו להחזיק דרך ה-A.J., לשני אנשים, בחור ובחורה, שטענו והוכיחו שהם סוכנים של השרות החשאי הבריטי. הוחלט להקים קבוצה שתנהל מו"מ איחם, שהורכבה בחלקה מאנשי A.J. ובחלקה מאנשי קבוצת דוסטרוביל.

שם הבחור היה שארל פורל (POREL), פליט יהודי-אוסטרי, ושם הבחורה היה לידיה. כוונת פגישו אלה הייתה הכרה מטעם מטה צבאות הברית בנו כצבא יהודי רשמי, ולא מחתרת יהודית בלבד. עם החקומות המו"מ עימם, הגענו לאחר מספר פגישות לנקודה, שסוכם ששניים מאנשי A.J. (הרב רנה קאפל [KAPPEL] ומפקד ה"מאקי", ז'אק לאזארס) יטוסו לאנגליה כדי לחתום על מסמכי הכרה רשמית בשני הצדדים.

באביב 1944 נערכו מעצרים נרחבים בערים ובמקומות רכוז אחרים של ה-A.J., שכמעט שברו גם את ארגון המחתרת שלנו. אז עוד לא חשדנו באותם שארל ולידיה, ואלה המשיכו לנהל איחון מו"מ.

בשלב מאוחר יותר, ב-19 באפריל 1944, נקבעה פגישה בפריס, בה היו אמורים להשתתף כ-20 איש שהיוו את כל מפקדי מחתרת ה-A.J. וקבוצת דוסטרוביל, בהבנה שאחרי הפגישה הזאת יטוסו קאפל ולאזארס לאנגליה לחתימת ההסכם בינינו לבין בעלות הברית, אשר יכרו בנו כצבא יהודי עצמאי. גם אני הייתי אמור להגיע לשם, מליון, אך באותו לילה הוחקפה הרכבת בה נסעתי על-ידי חיל האוויר הבריטי ולכן הגעתי לפריס באיחור של 24 שעות.

בפריס, רציחי לגשת למקום המפגש, בו גרו כמה מאיחיו - אבל הבחנתי במבטה המושפל לצדדים של השוערת, שהעביר בי חחושה שאסור לי לעלות לדירת המפגש. יצאתי החוצה והלכתי לכתובת אחרת, בה ידעתי שאמצא חברים אחרים. מצאתי שם דק בחורה אחת, ממנה נודע לי שכנראה קרה משהו כי החבר שלה לא חזר מהפגישה. עוד באותו היום החברר לי שכל הנוכחים נעצרו על-ידי הגסטאפו (במקום הטיסה המובטחת לאנגליה) ואז היה ברור שאותם שארל ולידיה עבדו בשביל הגסטאפו. כבר אחרי המעצרים הראשונים היה עלי לקחת פיקוד על הקבוצה והמשכתי בכך עד שחרור צרפת.

ברור, שכקבוצה שכולה הולנרית, לא יכלנו לבצע לבדנו את כל המשימות הדרושות לארגון הכרתת אנשים לספרד או לשווצריה דרך צרפת. שותף הפעולה בינינו לבין המחתרת היהודית הצרפתית היה חשוב לשני הצדדים: - אנו אפשרנו להם להרחיב ולהגדיל את פעילותם בעזרת מסמכינו, הידע בשפה הגרמנית ועבודתנו בשרות הצבא הגרמני (כמו שכבר הזכרתי קודם בעמוד 10). מצד שני, נהנינו מיחידותיהם: - הכרת הארץ, תמיכת קבוצות מאקי בהרים שבדרום צרפת, שמוש במחבואים נוספים (על אלו שבהרים) וקשרים עם מברחי הגבול הספרדי.

אחד האגפים החשובים של ה-A.J. היה זה שאליו השתייכו פלוגות המחץ העירוניות. אחת הפלוגות המפורסמות ביותר הייתה בניס (NICE), פלוגה שהצליחה, בפעולה נועזת, לחסל קבוצת רוסיים לבנים שעבדו בגילוי יהודים כשותפים לגסטאפו. לרוסיים היה חוש מיוחד לגלות יהודים ברחובות ומקומות ציבוריים. אלפי יהודים נפלו קורבן לפעולות שלהם, עד

שפלווג המחץ המקומית הקטנה הצליחה לחסלם.
 מפקד יחידת הרוסים הלבנים חוסל בצורה נועזת ביותר : - אחת הבמורות שלנו התנגשה ברכבה על אופניים בחוף העיר ברוכב אופניים אחר. הוא עזר לה לקום וכשראה שהיא בחורה נאה ביקש לפגשה טוב. כשהסתכלה לעירו. מדי זיהחה אותו כמפקד האכזרי של הרוסים הלבנים, והסכימה לפגשו למחרת באחד מדחבורות העיר. ביום הפגישה, הגיעה למטה המחמרת וסיפרה שהיא עומדת לפגוש את האיש אותה מחפשים זמן כה רב. פגישה אושרה וסוכם שיהיה עליה לגשת איחור למקום מסויים, שם הדרך טיפסה תלולות. במקום זה היה עליה לרוח מאופניה ולהמשיך ללכת איחור במעלה הדרך כשהם מוליכים את אופניהם לצידיס. היא ביצעה את התוכנית בדיוק, מבלי להראות כל סימני עצבנות. כך, כאשר הגיעו למקום המיועד, החלו לטפט ברגל, שלובי יד, ומאחוריהם שני בחורים, ארנסט אפנצלר (APPENZELLER) ו-זיזי פוהורילס (POHORILJES). כשהגיעו לאמצע המדרון, פתחו שניהם באש על הרוסי, למרות שהיו מודעים לסכנה שיפגעו גם כנערה שאיתו. לאחר שהצליחו לפגוע ולהרוג את הרוסי, נמלטו שלושתם מהמקום.
 ברבות הימים הפכה הבחורה לאישתו של זיזי פוהורילס.

זאת רק דוגמא, משימה אחת מיני רבות שבוצעו על-ידי פלוגות המחץ, אשר פעלו רק בערים נים, טולוז, ליון ופריס. למרות הפעולות האלו, רבים מחברי ה-A.J. הטובים שבהם, נעצרו ונהרגו בגלל הלשנה של האוכלוסיה המקומית ופעולות של משטרה-צרפת והגסטאפו. אחד המקומות המסוכנים ביותר היה ליון. שהיחה תחם שלטוננו של באדבי - מפקד גסטאפו העומד כיום למשפט על רצח אכזרי של יהודים ואנשי מתנתר, עינויים וגירושם למחנות. שם, מאנשי פלוגת המחץ של ליון, למדתי אין להכין פצצות. ברבות השנים ובמבט לאחור מסתבר, שמעולם לא נזקקתי לידע הזה.

*

כפי שכבר סיפרתי, בראש מעייננו עמדה הצלה יהודים ולא ציונות. למרות הכוונה שהניצולים ימשיכו מספרד או משוויץ לארץ ולא לאנגליה, כל אחד היה תפשי לבחור את המשך דרכו. בין אלה שהצלחנו להעביר לספרד היו בני-זוג שילדס נתפס עוד בהולנד והועבר למחנה הרכוז ווסטרבורק (WESTERBORK). גם במחנה הזה עבדו אנשים שהשחייכו לקבוצת ווסטרבורק, והם הצליחו להוציאו משם, קור (COR WINDMULLER). שהיה המלווה העיקרי מהולנד לצרפת, לקח את הילד תחת חסותו והביאו לפריס. משם העברנו את הילד לפרפיניאן (PERPIGNAN - עיר גבול בדרום צרפת) והוא חצה את הפיריניאים עם ילדים אחרים, כפקוחה של ג'יזל, פולניה צרפחיה אמיצה מאד, אשה מבוגרת שהיחה כבר אז כבת 45. הילד חזר לחיק הוריו בתוך שבוע מיום שהוברח ממחנה הרכוז.
 כיום, ילד זה הוא אחד החברים הידועים בקבוץ הזרוע.

בין הפעולות של קיץ 44* היחה זו שבה נשלח אחד מאיתנו, ציפי פרנקל, לאיטליה כדי ליצור קשר עם הפרטיזנים היהודים שם. הוא הצליח להגיע ולבוא במגע עם אותם פרטיזנים, אך אלה לא האמינו שהוא יהודי. ציפי הוכיח להם זאת בכך שהחל לדקלם את תפילת "שמע". כאשר חזר לפריס מנסיעתו השניה לאיטליה, נתפס אף הוא על-ידי הגסטאפו, ובאותה פגישה מפורטמת ראשי המחמרת היהודית עם הסוכנים הבריטים הכפוליס.

באותו חאריץ נחפסה בחורה בשם פולה קאופמן, שהיחה אמורה לנסוע לאושוויץ על-מנת לברר מה בדיוק מחרש במחנות הרכוז בפולין. בחנתה הרכבת בפריס. בחושים שקדמו למעצרה, עבדה כפקידה במשרד הראשי של הגסטאפו בפריס. כשנודע למפקד הגסטאפו שנחפסה ושהיא יהודיה, לא האמין בחחילה, אבל, עד מהרה גאה זעמו בקירבו על הצלחתה להונות אותו. אין פלא, שיצאה הוראה לטפל בקבוצה היהודית, ובעיקר בחברי קבוצת-ווסטרוויל, בצורה האינטנסיביות ביותר: - כל חברי קבוצתנו שנחפסו, גורשו בימים האחרונים שלפני התקוממו פריס בקרון מיוחד שיצא ממחנה דראנסי (DRANCY), ב- 17 באוגוסט '44. מלבד חברינו, היו בקרון כמה מכובדים צרפתיים - ביניהם דאטו, בעל בית חרושת ידוע למטוסים אחרי המלחמה, וחלק ממשפחה רוטשילד.

לפני שיצאו ברכבת מן המחנה, הועברה לאורי אפנצ'ר ככר לחם שהכילה משור. בעזרת - משור זה הצליח אורי לנסר את סרגי-הברזל שבחלון הקרון מחמת לאפס של השומרים הגרמניים, חיילי לופטוואפה (LUFTWAFFE - חיל האויר הגרמני), מה שאיפשר לאנשים להיחלץ מן הקרון ולברוח, למרות שהחלון היה קטן. רוב אנשי המחחרת היהודית הצליחו להימלט מן הקרון, אבל כל חברי קבוצת ווסטרוויל לא התעוררו בגלל חקלה ולא הצליחו לקפוץ בזמן (כל אחד קיבל מספר והיה צריך להעיר את חברו, על-פי חור). מקובצתנו רק ננו, פולה קיבל מספר אחרי המלחמה. היחר ניספו במחנות.

במאי 1944 החלטי לעזוב את צרפת וניסיחי לעבור עם קבוצה של 45 איש לטפרד. הייחי מפקד השירה, המברית שהיה אמור להעבירנו חזר בליכה הראשוני לכפרו כדי להביא חגבורת, נחפס על-ידי הגסטאפו ונהרג במקום. הודיתי לקבוצה להישאר במקוט וחזרתי על עקבותינו יחד עם בחור בשם דובצ'ה, כשהגעתי לכפר בו נהרג המברית, נחפסנו על-ידי אנשי מחחרת ה"מאקי" המקומיים. הם לא האמינו שאין אנו גרמנים משחי סיבוט: -

א. רובצ'ה לא דיבר צרפתי, אף לא מילה אחת.
ב. גם הצרפתי שלי היחה במבט זר - וקשה להבדיל בין מבטא הולנדי לגרמני, ולכן חשבו שאנו אנשי גסטאפו. יצאה פקודה להרגנו וכבר העמידו אותנו אל הקיר, כאשר התחלתי לדבר כפי שלא דיברתי בחיי - לשכנע אותם שאין אנו מן הגסטאפו אלא שייכים לקבוצה שרצחה לעבור לטפרד, כפי שהיה ידוע להם כבר. אחרי לפחות חצי שעה של דיבור, הצלחתי לשכנעם ולכן שחררו אותנו.

מאתו כפר הלכנו באותו יום ברגל לעיר בה היחה חזנת רכבת. ראינו שלפני חזנת הרכבת יש שמירה של אנשי המשטרה הגרמנית והגסטאפו: - הם ידעו שקבוצה יושבת מנוחמת בהרי הפיריניאים וחשבו שאנשים עולים לדרת ולנסות לעלות על רכבת בחזרה לטולוז. בזק כל אחד שרצה להיכנס לחנת הרכבת. אמרתי לחברי, שהיחה נחין גרמני-יהודי: - "עכשיו אתה חזר. גש לטפרד הצבאי הגרמני ואמור לו במבטא גרמני שמכתי: -
"WANN FAHRT DER ZUG NACH TOULOUSE?" ("מתי יוצאת הרכבת לטולוז?"). הם יקבלו אותנו כגרמנים או לא? אם לא, נהיה אבודים. עלינו לעשות זאת כדי להציל את 45 החבר'ה שיושבים בהרים". לכן, עשינו זאת: - בשובה לשאלתו של חברי, ענה לכוש האודחי שלי ד השטר - "ER FAHRT IN ZEIN MINUTEN." ("היא יוצאת בעוד עשר דקות"). אמרתי "DANK SCHON" ועברנו. עלינו על הרכבת לטולוז, אך קפצנו ממנה לפני שהגענו לשם. הגענו למטה ה- A.J. והם שלחו אניש לחילוש הקבוצה שבהרים, אשר הצליחו להחזירם בשלות לטולוז. כל ה- 45 עברו את הגבול בעוד שבועיים לאחר מכן.

בהגיענו למטה נודע לי שחלק גדול מהפעילים בהעברת קבוצות נעצרו יום לפני כן בטולוז ולכן המשכתי לפרסם עוד באותו הלילה, כדי לראות מה מחרחש שם. כשהגעתי לפרסם הסתבר, שגם בפרסם היו מעצרים.

אז נודע לי, מצפורה בר אשר, שנשארו מספר חברים המיועדים להגיע לספרד. לכן, אמרתי לה לאסוף את הקבוצה בת חמשה האנשים והחלטתי להביאם לטולוז. לשם כך הכנתי מסמכים שיאפשרו נסיעה זו, בת 11 השעות. פיזרתי את הקבוצה בקרון, כאשר אני יושב ליד צפורה. (צפורה נשארה חקועה בפרסם היות שבעלה, יופ, נעדר מזה זמן רב - הוא יצא לחפש דרך מילוט נוספת לשוויצריה, נעצר על-ידי הגסטאפו ונעלם.) כאשר הגיעה הרכבת לאורליאן ושנינו ישבנו בתא לבדנו, הציץ לחוד התא צרפתי טיפוסי, סימן בידו והכניס לתא שני אנשים נוספים. הסתכלתי עליהם והתרשמתי שאלה טיפוסי גסטאפו אמיתיים. תחושה זו התחזקה כשהבחנתי שהם הסתכלו עלינו מעל לעתון שקראו, כביכול, וכאשר יצאתי מן התא ראיתי שבשני קצוות הקרון עמדו אנשים שנראו לי אז כמטרה אזורית צרפתיים, הלכתי לבית הכסא, השמחתי ואכלתי את כל המסמכים שהיו בידי, ולחשתי לצפורה לעשות כמנתי. הייתי בטוח שאנו שרופים ובמשך כל 10 שעות-הנסיעה מאורליאן חשבתי שירידו אוחזו מהרכבת למעצר. אי אפשר לחאר את המתח שהשמרו.

כאשר הגיעה הרכבת לטולוז סוף סוף, קמו שני שותפינו לתא ועזבו את הרכבת בליווית האנשים שעמדו בקצוות הקרון. הייתי בטוח שעכשיו יחזיל מעקב אחרינו כדי לגלות לאן מועדות פנינו. כאשר ירדתי מהרכבת ואחרי כל החמשה אוחס ליוויתי, ראיתי בחזרה עומדת ומחכה, כנראה לרכבוש שהגיעו מפרסם, שכן מאז יום המעצרים בפרסם הפסיק כל קשר. כשראתה אותי, רצחה לגשת אלי ואז טיננתי מווית פי - : "בטי, תסתלקי מפה!" היא הבינה מיד וחזרה על עקביה.

הייתי משוכנע, כמעט בטוח, שיעצרו אותנו ביציאה מתחנת הרכבת, או שיעקבו אחרינו - אבל שום דבר לא קרה.

היה עלי להסתיר את כל החמשה ולכן ניגשתי למקום-הסתר הבטוח ביותר שהיה ידוע לנו, שהיה בחי הבושת הרשמיים (בדרך כלל, הזונות היו הפטריטיית האמינות ביותר). רק לאחר שמצאתי מקום עבור הקבוצה, ניגשתי ליצור קשר עם אנשי A.J. בטולוז, שהיווה מיכזה של מחתרת זו.

במשך מספר ימים לא הבנתי את המרחש : - לא קרה כלום! התכוונו לבצע משלוח לספרד לאחר שבועיים ומספר ימים לפני התאריך המיועד קיבלנו פניה מהמחחרת הצרפתית, F.F.I., בה התבקשו לקחת איתנו שני טייסים מבעלות הברית שמתוסם הופל באירופה הכבושה. מפקד ה-A.J., פולונסקי, ביקש ממני לגשת למנזר כדי לפגוש שני טייסים אלו. נטעתי למנזר, פניתי לאם המנזר והבצתי את עצמי ואת מטרת ביקורי. היא אמרה : - "טוב, אביא אותם לכאן". אחרי כמה דקות נפתחה הולת וקפצתי מכסאי כשראיתי את שני הברנשים, בצעקה : - "אבל הם גסטאפו!" ואז ראיתי שהם גרוח מהחדר. אם המנזר אמרה : - "מה פתאום גסטאפו? הם טייסים!". כשהחזירו אותם לחדר התברר שהם באמת טייסים, האחד קולונל (אלוף משנה) והשני מיג'ור (רב סרן). אותם האנשים שישבו מולנו ברכבה. הסתבר גם שהם שמעו אותנו (צפורה ואני) מדברים הולנדי, דימו שאנו גרמנים כיוון שלא הבדילו בין הולנדיה לגרמניה, וגם הם עשו במכנסיים במשך 10 שעות, כמנוני. הסוף טוב : - הצלחנו להעבירם לספרד.

במחילת יולי, אחרי המעצרים בפריס, הוחלט לבנות מחדש את פלוגת המחץ בפריס, ולכן נשלחתי גם אני לפריס. חוך שבועיים הצלחנו להקים מחדש את היחידה וניסינו ככל יכולתנו לשחרר את החברים שנחפסו במאי וביוולי. כולם היו בבית סוהר בשם פרו (FRENES), אך לא היה ביכולתנו לשחררם, למרות שהיו חכניות החקפה על ביה-הסוהר. החבר, שביח הסוהר היה יותר מדי מטור מכדי לפרוץ פנימה, והחברים הועברו, כפי שכבר ציינתי, ליראנטי - בחודש אגוסט - ומשם גורשו לגרמניה.

פלוגת המחץ שהוקמה מחדש, היתה אחת הפלוגות העיקריות שהשתתפו בשחרור פריס. על-מנת להחכינן ולאפשר ניידות, הוחלט לנסות לגנוב טנדר באמצע היום. זיזי פוהורילט, מארק לוי ואני יצאנו לחפש טנדר כזה והצלחנו, באיומי נשק, לחפוס טנדר צרפתי. הורדנו את הנהג, וכיחיד שידע לנהוג - ברחתי משם עם שני החברים והרכב, שכן מקום החפיסה נמצא לא הרחק מהמטה הגרמני, במרכז פריס.

הפלוגה שלנו, יחד עם פלוגת מחתרת ידועה שנקראה ALERTE, השתתפה בקרבות בחוף פריס. מקום הרכיז שלנו למן יום ההתקוממות הראשון, היה בנין המשטרה הכללית. כדי להגיע לשם היה עלינו לעבור מספר רחובות ראשיים בפריס. באחת הפעמים, כדי להגיע לשם בדרך מסוכנת זו, העמסתי על הטנדר את כל החבר'ה, עם נשק, והתחלנו לנוע. באחת השדרות הבחנתי במלכודת של המשטרה הגרמנית והיחם שלא היחם אפשרות לברוח, המסכחי לנסוע ישר. כשהגעתי לנקודת הבקורת הראשונה, צעקתי - "WIR SIND DEUTSCHEN!" איש הביקורת היה כל כך מופתע מהצעקה, שנחם לנו לעבור בלי להזהיר את נקודת הבקורת השניה וכך עברנו גם שם בשלוט. לו הייתי עוצר או סב לאחור, ברור שהיו חופסים והורגים אותנו במקום.

ב- 19 באוגוסט פקד עלינו קולונל רול, מפקד ההתקוממות, להיות שומרי המטה. הגרמנים ניסו לחפוס את המטה, אך בקרב הזה אנו ניצחנו והצלחנו להדוף את ההתקפה הזאת. כמו כן, השתתפנו במספר קרבות אחרים בעיר פריס, ביצענו מספר מעצרים של משפחי פעולה וביום שלפני שחרור פריס פרצנו דרך למחנה הרכיז דראנטי, שהיה בצפון פריס, וחפסנו פקוד עליו. במחנה ישבו עדיין מאות יהודים, אוחם שחררנו. לשמחתי, מצאתי שם שלוש בחורות מהקבוצה שלנו - טוזי הרמן, הגרה כיום ברמת-גן, לולי - שגרה כיום בחיפה, ובחורה צרפתייה בשם פאטריטיה. שאר אנשי קבוצתנו ששהו שם גורשו, כפי שכבר סיפרתי, לגרמניה.

כארת הוקרה על העבודה החשובה שנעשתה בזמן המלחמה על-ידי המחחרת היהודית, ובפרט פלוגת המחץ בפריס, נחמנינו לשומרי ראש אישיים של גנרל דה-גול כאשר נכנס לפריס, וכך היה גנרל דה-גול מוקף אנשי קבוצת ALERTE ויהודים כשירד ברגל את שאנז-אליזה וקונקורד בכניסתו לפריס.

אחרי ימי-האופוריה הראשונים, מצאנו עצמנו במצב של אי-ידיעה מה נעשה : - מצד אחד ידענו שאנו אנשים חפשיים, אבל מצד שני היינו עמוסי חששות למשפחותינו הנמצאות עדיין כשטחים כבושים, כמו במקרה שלי. עם זאת, החלטנו לחוש את האסון הגדול שאירע ליהדות אירופה.

עד לנקודה זאת הייתה לי תמיד הרגשה שהדבר החשוב ביותר הוא להציל את חיי. למן השחרור החחלתי לשאול את עצמי : - "ומה הלאה?" בפריס עצמה, התארגנו מהר מאד מרכזים יהודיים, בהם אפשר היה לקבל תמורת סכום סמלי ארוחה. בהם גם החחילו לארגן פעילות הכרתית במידת האפשר. באשר לי, הבטיח הכלכלי המינימלי סופק לי על-ידי ה-A.J.

כמה ימים אחרי שחרור פריס החחילו להגיע התכרים הצרפתיים שהצליחו לברוח מהרכבת, כפי שסיפרתי קודם. אחד הראשונים שהגיעו לפריס היה הנרי פוהורילס, שהחחיל בעצם את כל המ"מ עם שארל פורל כחחילת 1944, מו"מ שנגמר, כידוע, באסון. נודע לי שמפקדת השרות החשאי האנגלי הועברה באוהה הקרופה לפריס ולכן הצעתי להנרי שניגש להודיע על בגידת שארל פורל. התקבלנו על-ידי אל"מ, מפקד היחידה, ואחרי שסיפרנו את כל סיפורנו, אמר אותו אל"מ, להפתעתנו הגדולה : - "כן, ידענו שהוא היה סוכן כפול." שאלתי אותו : - "מדוע לא הזהרתם אותנו? היתה לכם אפשרות להודיענו על כך דרך מכשיר שדור בנורמנדי!" חשבתו היתה : - "לא היינו מעוניינים." כאותו הרגע חפסתי שבעינייהם לא היינו חשובים כפי שדימינו, כנראה מפני שידעו שאנו ארגון יהודי - או שלכל פעולת המחמדת באירופה הכבושה לא יוחטה אותה החשיבות שיחסה לה על ידינו. ברור, שהפכתי באותו רגע לאנטי-אנגלי מובהק ביותר.

באותה תקופה ניסינו להיוודע מה אירע לרכבת שהעבירה ביום האחרון לכבוש פריס את חברינו ליעד לא ידוע לנו. הצלחתי לרכוש מכונית בעזרת ארגון ה-A.J. (שכן, הטנדר ששימש אותנו בזמן ההתקוממות נהרס בחאונה). ניגשתי לאל"מ של השרות החשאי ושיכנעתי אותו לספק לי ולחברה מקבוצתנו כשם מטה מסמכי נטיעה שיאפשרו לנו לנוע בכל החלק החשפי של אירופה. מסמכים אלה איפשרו לנו להתחיל מאוחר יותר את פעולות עליה ב' באירופה המערבית והיו בטיס לארגון העליה בשנת 1945.

לאחר מכן, החחלתי - יחד עם מטה, לעקוב אחרי הרכבת. הנדי נסע איתנו מפני שיכל להדריך אותנו בנוגע למסלול הרכבת וגם מפני שהיה לו יותר קל, כצרפתי, לקבל מידע (וגם עידוד) ממנהלי תחנות הרכבת. הצלחנו לאתר את מסלול הרכבת עד צפון-מזרח צרפת ומשם איבדנו את עקבותיה. שכן המשיכה לחד גרמניה. רק אחרי המלחמה נודע לנו שהחברים הועברו לסהנון רכז. קור (COR). בעלה של מטה, נספה במחנה דכאו.

כשחזרנו לפריס, הייתה זו התקופה בה החחילו להגיע ראשוני השליחים מארץ-ישראל, ביניהם

רוד שאלחיאל - שנשלח להיות מפקד ה"הגנה" באירופה. עוד ביום שהגיע, הציע לי להצטרף לפעילות עליה ב' של הסוכנות. שהיחה מוסונית כארגון סוציאלי של הסוכנות. אחריו הגיעו רות קליגר, חנו עינור, יצחק לוי, פריץ ליכטנשטיין, אבא לוינסקי וחיים אגוזי. חנו היה אחראי על כל פעולות הצלה הפליטים ויצחק לוי על ענייני נשק : - אלו השניים שאיתם עבדתי בעיקר - עד עליית ארצה. מאוחר יותר הגיע גם אהוד אבריאל.

זוכרתי, שכאשר הגיע דוד שאלחיאל לפריס, אירגנו אסיפה בה נאם וסיפר לנו על המתרחש בארץ. היה לי הרושם שהוא חי בעולם אחר : - הרבר החשוב ביותר בעיניו היה הפילוג בין המפא"י וסיעה ב'. החרשתי שהוא מדבר אל קהל מרשים, היות שבמשך השנים הרבות שפעלנו במחתרת לא חיינו לאיזה זרם שייכים חברינו ולא היחה כל חשיבות להיות מי מהם מפא"יניק, רוויזיוניסט, השומר הצעיר או מזרחי. כל שעשינו היה לנסות להציל את חיינם, מבלי לייחס כחוא זה להשקפותיהם. והנה בא מישו מעולם אחר ורוצה להוכיח שהמפא"י הרבה יותר טובה מסיעה ב' (אחדות העבודה) או, שחיים אגוזי הודיע לי : - "אני, כאיש השומר הצעיר, לא יכול לישורן באותו החדר עם בחור של המזרחי". כאן, התחלתי להבין שאנו חיים במני עולמות נפרדים והרבה מאד מיס יעברו עד ששני עולמות אלה יוכלו להבין זה את זה.

גם צורח חיים של השליחים היחה שונה לגמרי : - אנו לא ייחסנו כל חשיבות לענייני-כסף אחרי המלחמה, אך כשראינו את רמת החיים בה חיו השליחים, הבנו שגם בנקודה זו אין לנו אוחה הגישה.

בינחיים, לאור העובדה שהייתי היחיד שמכונת עומרת לרשותו, הוחלט שאנסה ליצור קשר עם היהדות החפשיה בבליגיה ובדרום הולנד, ששותרו כבר. וכך, בסוף ספטמבר 1944, נסעתי בפעם הראשונה לבריטל בבליגיה ולאיינדהובו (EINDHOVEN) בהולנד, בעזרת המסמכים שקבלתי ממפקד השרון החשאי האנגלי, בהם צויין שתפקירי להחזיק את פליטים (DISPLACED PERSONS) מטעם המפקדה העליונה של כולות הכרית, מטמכים שהתחלתי בזיופם - כפי שעשינו עם המסמכים הגרמניים. כך הצלחתי ליצור קשר עם ניצולי היהדות בבליגיה ובדרום הולנד. נמחה הכנו, שבדאש וראשונה עלינו להתחיל בהצלח ילדים שהיו מוסחרים במנזרים קתוליים או במשפחות נוצריות, שם ניסו להעבירם על דתם - ואנו היינו בדעה שהם צריכים לחזור לחיק היהדות.

הפעילות השניה שבה התחלתי לעסוק היחה ארגון של ארכיונים וארגוני עזרה לאותם יהודים שנשארו בחיים והיו זקוקים לעזרה כלכלית. פעילות זו נעשתה בשותף פעולה הדוק עם הג'וינט (JOINT) האמריקאי.

יחד עם השליחים שהגיעו לפריס דרך ספרד, הגיעה אשה בשם לורה מרגוליס, שנישאה בשלב מאוחר יותר למרק ירבלום. נשיא הפדרציה הציונית בצרפת וחבר אישי של לאון בלום וסוציאליסטים בעלי שם עולמי. את אותו ירבלום הכרחנו בזמנו לשוויצריה, והוא היה איש הקשר שלנו אם הסוכנות היהודית וגורמים אחרים, יהודיים - כמו, למשל, הג'וינט. הוא דאג להעביר להעביר אלינו כספים שאיפשרו להפעיל את המחתרת היהודית בזמן הכיבוש הגרמני. למרות

שלורה מרגוליס היחה הרכה יותר מבוגרת ממני, נוצר בינינו קשר חברי הדוק, שנמשך עד היום - כשהיא, כיום אלמנה המחגורת בארה"ב, מגיעה ארצה, היא חמיד מתקשרת אלי. בגלל היחסים הטובים בינינו היה לי קל לקבל כספים מהג'וינט למחן צדקה באירופה המערבית. הג'וינט הפד להיות אחרי המלחמה לגורם המרכזי שאיפשר לנו לבצע את כל פעולות עליה ב' להצלת יהודים : - הם שילמו עבור בחי-יהומים שהוקמו, הקימו מטבחים לפליטים וכל מיני פעולות סוציאליות אחרות.

אחרי הנסיעה הראשונה לבלגיה ולהולנד, נסעתי לפחות פעמיים כחודש במסלול הזה ובכל פעם הבאתי אחי ילדים שמצאנו במנזרים או אצל משפחות הוך כדי שאני עוסק גם בהרחבת ארגון ההצלה. אפשר לומר, שאני הייתי הראשון והיחיד שיצר קשר בין הסוכנות היהודית בצרפת והיהדות בבלגיה והולנד הדרומית.

המפנה הגדול בפעילות הגיע בחודש מאי 1945, כאשר בעלות-הברית הצליחו לכבוש את גרמניה ולשחרר את יתר חלקי אירופה. יום אחרי שחרור הולנד הצפונת, הייתי באינדזוכן ופגשתי שם את הרב הראשי של הצבא ההולנדי באנגליה, פררה (PEREIRA). הוא שאל אותי אם קיימת אפשרות להגיע למחנה ווסטרבורק, הצעתי לו שנסכה. כך הגענו. באותו היום, כראשונים מן העולם החפשי, למחנה ווסטרבורק. רק כששמעתי את הסיפורים הראשונים של הניצולים, החלתי להבין את עומק הטרגדיה של יהדות הולנד. ממחנה ווסטרבורק, החלתי לחפש את אימי ואת יתר משפח מאנאסו (MANASSEN) שניצלו במשך המלחמה. אז נודע לי שסבי, בגיל 87, גורש יחד עם יתר חושבי בית האבות בעיר ארנהם.

לאחר מספר ימים חזרתי לפריס בהרגשה מעורבת : - שמחה על חום המלחמה באירופה ועצב על אברן מליוני היהודים שניספו. רק בחקופה הזאת החחילה פעילוחנו הגדולה להצלת-יהודים. ידענו שאין באפשרות יהדות אירופה להגיע באופן חפשי לארץ-ישראל ולכן החחלנו לארגן את עליה ב'.

ב-1945, בגמר המלחמה, הצלחנו לקבל אשרר להעביר על האניה "מאטאוראה", שהעבירה חיילים מאירופה למזרח-החיכוך וחזרה, כמאה אנשים. המקומות היו מיועדים לאוחם היהודים שקיבלו רשמית טרטיפיקאטים. היו אלה בעיקר יהודים שהיו בשוויצריה. חחושחנו המיידיה היחה, שבמסגרת העליה הרשמית הזאת נוכל, אולי, להעלות גם כמה יהודים באופן בלתי-חוקי. הוחלט להסיל עלי אח ארגון עליה החלוצים הבלתי-ליגאליה על האניה הזאת, תחילה, הרכבנו ושימה של חברים שהיינו מעוניינים להעביר. לאחר מכן, לשם הצלחת הפעולה, היה עלי לבוא בקשר ישיר עם אותם הקצינים האמריקאים מהצי - כדי לעשות עימם, כביכול, את כל הסידורים לעלייה 100 היהודים הרשמיים. על האניה עלו גם מאות חיילים, שהיו מיועדים להגיע למצריים ולארץ-ישראל. לכן, אני וחברים ממחלקת עליה ב', ריכזנו כמה מאות חברים בלתי ליגאליים סביב העיר מארטיי. היהודים הליגאליים היו צריכים להגיע ברכבת יום אחד לפני הפלגת האניה. בערבו של היום בו היו אמורים להגיע, הודיעו לי

פעילי הסוכנות שהרכבת משוויצריה טרם הגיעה למרסיי, אף אחד לא ידע מה קרה לרכבת הזאת. בערב התאספנו לישיבת חרום, כדי להתליט מה נעשה - שכן התכנית כולה הייתה מושחתת על אותה קבוצה ליגאלית, שהייתה המסווה לפעולה הבלתי-ליגאלית שתיכננו. באותו ערב יצאתי במכונית, בלווי ד"ר פוזנר - ראש הסוכנות בשוויצריה, ובחזרה אחת, לחפש את הרכבת האבודה, - ובאמת הצלחנו לאחרה באחד מפברוי מרסיי.

באותם ימים עוד לא היה חשמל ברחובות מרסיי, כי הגרמנים הרסו חלק מקווי החשמל בעיר. בורכנו חזרה, אזל לנו הבנזין. ירדנו מהמכונית ולקחתי אח ג'ריקן, שהיה מעל למנוע, על-מנת למלא את טנק הבנזין. אמרתי לו"ר פוזנר שאינני רואה שום דבר בגלל החושך. הוא שלף מכיסו קופסת גפרודים, הוליק גפרור - והארטו עלה בלהבות. נכוויתי מהחזה עד לשערוה הראש, כוויות מדרגה שניה ושלישית. נשארנו שם חסרי אונים. לאחר שהארטו נשרף כליל, התחלנו לחפש את מעילי - כי בו הייתה חכנית-פעולה לעליית החברים האי-ליגאליים למחרת. לא מצאנו אח המעיל. בסופו של דבר, חזרנו - ד"ר פוזנר, הבחורה (רוח אילן - כיום ציירת ידועה בארץ) ואני, כרגל למלון שלנו, כאשר הם תומכים בי משני צידי : - בקושי רב הלכתי, עקב כאבי החופש שגרמו הכוויות הנדבחות.

למחרת בבוקר הוחל בהעלאת החיילים ובעלי הסרטיפיקאטים לאניה. פעולה שארכה למעלה מ-5 שעות. היות שהייתי היחיד שידע את כל פרטי התכנית להעלאת האי-ליגאליים, הביאו אותי לרציף כשאני נחמד כל העת משני צידי.

הפעולה הייתה מבוססת על העברת מסמכי הליגאליים מהאניה חזרה אלי, לרציף. לשט כד היו לי כמה בחורות שעבדו, כביכול, כעובדות סוציאליות. לכן, עמדתי שם הלום-כאב, אבל הצלחתי להעלות יותר מ-150 נלתי ליגאליים על האניה.

בגמר הפעולה התעלפתי.

העבירו אותי לפריס ומפריס לבלגיה במטוס צבאי. שם התקבלתי על-ידי הבריגדה היהודית, אושפזתי בבית-חולים* שלהם וקיבלתי טיפול בפניצילין. הפניצילין היה אז תרופה חזשה שנמצאה בשימוש הכלעזי של הצבא. הודות לפניצילין לא נשאר לי כל סימנים.

כאשר המשכתי, שבוע ימים אחרי גמר הטיפול, להולנד, ואמי וורדיח ראו אותי - חבוש כולי, לא האמינו שאצא מזה ללא פגע - היות שגם הן לא ידעו על כושר הריפוי של האנטיביוטיקה.

זאת הייתה הפעולה הראשונה במסגרת עליה כ' מאומח צרפת.

חלקי בעליה זו היה אחריות על העברת יהודים ממערב אירופה לדרום-צרפת. שם הקמנו מרכזי-קליטה לאנשים צעירים לפני עלייתם ארצה. בהתחלה זה היה מסובך, כי לא היה באפשרותנו להעביר קבוצות גדולות לצרפת. אבל, כאשר הגיעה הבריגדה היהודית למערב אירופה, התחלנו להעביר קבוצות יותר גדולות של צעירים במדים צבאיים מעבר לגבולות הולנד.

* לא היה זה בית חולים של ממש, אלא חדר-חולים. הכוונה ליחידת רפואה שהיא יותר ממרפאת-שדה ופחות מבית-חולים שדה. בית-חולים שדה הוא חטיבתי וזה היה רק של היחידה, אבל היו שם מיטות - ובמידת הצורך אפשר היה גם לבצע ניתוחים פשוטים.

גרמניה, בליגה וצרפת, במסירות של הבריגדה היהודית. לשם הצלחתה של משימה זו, עבדתי בשחרף-פעולה אינטנסיבי עם הוטר-ישי, עו"ד ידוע בזמנו בארץ שהיה סגן בבריגדה. ביחידה שנקראה "יחידת חתברה 178".

התהליך היה כזה: - אנשי החלוץ היו אוספים חלוצים במרכז מסויים ומשם היינו מביאים אותם לעבר הגבולות. אני נסעתי במכונית, אותה צבענו בינתיים בצבעים צבאיים, כמפקד השירה, ואחרי שלוש-ארבע משאיות עמוסות בחלוצים.

המשלוח הראשון כלל גם את וורדיה, אותה הספקתי כבר להכיר כמה חודשים קודם לכן באחד הבתים היהודיים באמסטרדם, אבל אז עוד לא היינו חברים. רק כשהגענו לפריס התחילה החברות בינינו, ולאחר כשנה וחצי התחננו בארץ.

באותה התקופה הוחל בארגון אניות שיטמשו לעליה אי-ליגאלית לארץ-ישראל. בדרך-כלל, מפאת הסרון כיס, נקנו אניות רעועות שאוכלטו בצפיפות רבה, ולכל היה ברור שההפלגה בהן היא סכנת חיים. למרות זאת, השאיפה להגיע לא"י הייתה חזקה כל-כך שאנשים הסתכנו במועד או שלא במועד על-מנת להגיע לארץ-ישראל. למשל, האניה שעליה עלתה וורדיה, תל-חי, הייתה בנפח של 388 טון ואוכלסה ב-700 איש. לשם כך בנו בה האים שאיפשרו רק לשכב, שכן רק באופן זה אפשר היה לרוחם לתוכה כל-כך הרבה אנשים. חוץ מוורדיה, עלו על אותה אניה גם אלו ודיקי.

פעולות עליה ב' נעשו כדי להעביר חלוצים בצורה בלתי חוקית לארץ-ישראל. למרות שידענו שהאניות יתפסו על-ידי האנגלים, רצו ראשי הסוכנות לערוך את המצפון העולמי נגד קיום הספר הלבן, המונע כניסה חפשיה של יהודים לארץ-ישראל שחתח המנדט הביטי.

סוג אחר של פעילות בה עסקתי היה, יחד עם יצחק לוי, הברחת נשק מאירופה ל"הגנה". כאן, הסכנה להחפס ולהיאסר הייתה הרבה יותר גדולה, שכן - בהצלחה אנשים שהנינו ממחכיכת הבלתי רשמית של האמריקאים והצרפתים. האמריקאים - מבחינת גישה אנושית, הצרפתים - מבחינת שגחה לאנגלים, אבל בעסקי נשק, רגשות אלה לא שיחקו תפקיד. הנשק הועבר למחבואים, גם הוא על-ידי משאיות של הבריגדה היהודית.

*

באותה תקופה שררה אנדרלמוסיה גמורה בכל - ובכלל, כל מי שהיו לו מסמכים רשמיים כלשהם יכל להעביר בקלות ובריש מארץ לארץ. המלחמה הותירה את הולנד גולה ועשוקה מכל וכל, ולכן האנשים בעלי הממון הרב (אשר נצבר בדרך-כלל מפעילות בשוק השחור בזמן המלחמה) ניסו לרכוש מכל הכא ליד.

כך אירע, שקניתי בשוק הפשפשים בפריס תמרוקי-נשים ומכרותי אותם בהולנד ברווח עצום. אולם הכסף שבא בקלות החבזז בקלות, בעיקר בהימורים.

תקופה זו הייתה גם התקופה שבה התחלנו לארגן את העברת החלוצים הבלתי-חוקית כעזרת הבריגדה היהודית. אז נקשרה חברות ביני לבין כמה מחברי הבריגדה שהיו אחראים לכל הפעילות הבלתי-ליגאלית של הבריגדה, חברות הנמשכת עד היום. כך, למשל, אירע שכאשר

הגעתי באוגוסט 1946 סוף-סוף לארץ, ניגשתי קודם כל למשרדו של עו"ד חוטר-ישי. הדבר הראשון שהוא שאל אותי היה - "האם יש לך כסף?" משעניתי בשלילה, שלף מכיסו - 6 ליש"ט, אשר באותה תקופה היוו משכורת חודשית ממוצעת, ואמר לי : - "חוזיר לי כשחוכל."

הגעתי לארץ חטר-פרוטה כי ביום ראשון האחרון לפני ההפלה, הפסדתי את כל כספי בהימורים על מירוצי סוסים. המעשה שהיה, כך היה : - באותו מרוץ אמרתי אל ליבי - "אגיע ארצה כאיש עשיר מאד או עני מאד" - ושמתי את כל כספי על סוס במרוץ הראשון. זכיתי. גם במרוץ השני זכיתי. במרוץ הרביעי שוב שמתי את כל הכסף על סוס מסוייט. אוחו סוס היה הראשון כמעט כל הדרך - וכבר הייתי נזרד לקופה לקחת את דמי הזכייה. כאשר פחאום, בקפיצת המשוכה האחרונה, הסוס נפל. כך נותרתי ללא אסימון שחוק. עד-כדי-כך שנאלצתי לחפש מכר כלשהו שיקח אותי חזרה למרכז פריס, שכן לא היה לי אפילו מספיק כסף לחזור : - כך אירע שהגעתי ארצה חטר פרוטה ולא כמליונר.

למרות שגורתי בפריס, בה היה המרכז שלנו, נסעתי הרבה מאד אל מחוץ לצרפת, כרחבי מערב אירופה. באותה תקופה, פריס לא הייתה עיר-האורות וכשרצינו לבלות באמת, נסעתי לבריטל. בלגיה סבלה הרבה פחות מצרפת והולנד בזמן המלחמה. בגנוסף זואת, כריסל הייתה מקום משכנה של המפקדה העליונה של ארה"ב - ולכן חיי הלילה שם היו הרבה יותר ערים. בזמנו, עדיין לא היו אוטוסטראדות, ונסיעה מפריס לבריטל ארכה לפחות שבע שעות. אבל לא היה בזה כרי למנוע ממני לצאת את פריס ב-6 בערב, עם חברים, על-מנת לבלות בבריטל. אני נסעתי תמיד בלי מזוודה, בגדים נוספים וכדומה - היוו שבכל מקום אליו הגעתי הייתה לפחות מכירה אחת שהייתה מוכנה לכבס עבורי, לסדר את הבגדים ולתקנם במידת-הצורך. היו לי בגדים באמסטרדם, בריסל, פריס וב- וויאי סגור (VIEILLE SEGURE) - מקום שהייתה של וורודית עם ההכשרה עד להזדמנות להפלה לארץ. בגדים ונעליים אפשר היה לקנות רק בשוק השחור, והמקום המתאים ביותר לקניה היה בבריטל - ביתר המקומות שרר עוני וחוסר-כל. כתוצאה מסבלות המלחמה, נפרצו כל גודי-המוטר בכל חחומי החיים, כך שכאשר פרצה מגיפת גרית יכלנו לדעת בדיוק מי ישן עם מי - שכן המחלה עברה מאחד לשניה ולשלישי וחוזר חלילה.

בסמיכות לחום המלחמה נודע לנו, אנשי A.J., שהמרפתי של ירושלים, נאצי מובהק בשט אל-חוסייני, גר נטביבות פריס. לכן, החכוננו לפעולה לחסלו. כאשר נודעה עצם הכוונה למפקדת ההגנה, קיבלנו פקודה מבן-גוריון לא לבצע את הפעולה כדי לא להפכו מקדוש (לערבים) לקדוש מעונה. ביטלנו את הפעולה בלב כבד וחחושה מרה.

אחרי "שבת השחורה" בארץ, הגיעו מרבית המנהיגים שהספיקו להימלט מפני האנגלים לאירופה, וכך התאפשר לפגוש כבר אז את בן-גוריון, גדינבאום ונחום שדמי (מפקד ההגנה). הטרגדיות של כל אחד ואחד מיהודי אירופה לא פסחו גם עליהם : - זכור לי יום אחד, כשישבתי במשרד הסוכנות בפריס ובהוץ חיכו מספר פליטים, פתאום פרצה בחוץ מהומה. כשיצאתי החוצה, ראיתי שהפליטים התנפלו על בחור צעיר, היכו אותו ובעטו בו. כשברירנו את העניין, אמרו : -

"הוא היה קאפו". החכור, שהחזיר הזה היה בנו של גרינבאום. אז ראיחי איך אדם יכול להזדקן בו-דגע : - גרינבאום הפך באותו הרגע מכך-אדם דינאמי לאיש זקן. ברור שאותו החכור, בנו, לא הגיע ארצה, חזר לפולניה והפך להיות קומוניסט.

וורודית הפליגה ארצה במרץ 1946 על האניה "חל-חי". באוהה שנה. בחודש אוגוסט, הוחלט שאני אהיה הראשון שינסה להגיע לארץ במסגרת עליה ד'. עליה ד' הייתה עליה בלתי חוקית שבה אדם הפליג ארצה על אניה רגילה בעזרת דרכון מזויף ובחוכו אישור כניסה לפלשתינה על-מנת לקבל את האישור הנ"ל, הלכתי לשגרירות סוריה ולבנון וביקשתי שם ויזה כאיש עסקים. אחרי קבלת הויזות האלו, קיבלתי אישור מהבריטים להכנס לפלשתינה, ועליתי על סיפון האניה (הליגאליזציה) אנורה לבון (ANDRE LEBON).

לאחר שהצלחתי לרדת בחיפה מן האניה ללא בעיות, החלר לשלוח ארצה משפחות עם ילדים בדרך הזאת. לשט כך, דרכוניהם המזויפים נלקחו מהם כשהגיעו לחיפה והוחזרו לאירופה. יהודים רבים הגיעו ארצה בדרך זו.

מסופר לעיל, הגעתי לארץ בלי כסף, ולכן הייתי מוכן לכל עבודה שחפרנס את ורדתי ואוחי. אחת המשרות הראשונות שלי הייתה יחד עם דיקי - רסוס די.וי.טי, ביריות, נגד מקקים. ההזדמנות נעשתה בעזרת שואב אבק שפעולתו הוסבה משאיבה לפיזור, אבל, בגלל שה-די.וי.טי. הנוזלי ולף מכל כך הרבה מקומות באוחו שואב-מוסב, אי אפשר היה להתקרב אלינו כסוף יום העבודה בגלל הסרחון, דבר אחד ניתן לומר בביטחון: - אנחנו החפרנסנו מהעבודה הזאת - וגם הג'וקים נשארו בחייט.

באותה תקופה נפשתי טוב עם דוד שאלחיאלי, שהיה אז ראש ה-ש"י (שרות ידיעות - מה שמכנים כיום מודיעין) של ההגנה - לפני שהתמנה למפקד ירושלים, הוא רצה לשכנע אותי לחזור לאירופה, היות שלדבריו אני מתאים ביותר לעבודה בלתי ליגאלית והם זקוקים לאנשים כמוני. כשסירבתי, אמר: - "אני רוצה שתופיע בפני חברי כדי שישכנעו אותך לעשות את זה. אם חוצרף אלינו, עמידך מובטח. היה לנו מדינה, ואז האנשים שלנו יהיו מנהלי-החברות או שאנו נכניס אותך למקום אחר, לפי רצונך."

הופעתי, מלבד שאלחיאלי, היו שם גם בן-גוריון ויצחק שדה (מפקד הפלמ"ח). שאלחיאלי אמר שאני מסרב לחזור לאירופה, וכאשר בן-גוריון שאל אותי מדוע, אמרתי לו: - "ראיתי את צורה-החיים של השליחים, שהיא בניגוד להשקפתי, וברצוני לגמור עם כל העבודה הבלתי ליגאלית ולהכנס לשגרת-חיים רגילה - בלי פרוטקציה וכלי החתייבויחה." בחשובה, אמר בן-גוריון: - "דוד, אחת יודע - אינך צודק. הוא צודק." לכן נשארתי בארץ, היות שהמלטימי לא להצטרף לשרות החשאי או לכל קבוצת מחתרת אחרת בארץ באופן פעיל, לא קיבלתי כל חמיכה כספית שהיא מהשלטונות של אז. לפיכך, נאלצתי לעבור מכל הבא ליד, במירה שמצאתי עבודה.

בסוף 1946 החלחתי לעבוד בחברה בעלת חנויות מתנות ניירות (TRAVELLING GIFT SHOPS). לחברה היו מספר סניפים, בהם נסענו בכל יום למחנה בריטי מטויים, ושם - באחד התורים, פרשנו שולחנות שדה גדולים, עליהם ערכנו את כל המוצרים. המוצרים היו כאלה שהייל לא יכל להשיג במחנה, כגון: - תמרוקים, חכשיטים, לבני נשים, נעלי גברים ונשים. חיקי עור, גרביים וכו'. הובר איפשר לנו לקבל מירע מדויק על מה שהתרחש בחוד המחנה, אוחו מסרתי למקורות שונים שנזקקו לו.

באוקטובר 1947 הפסקתי לעבוד כנהג ומוכר והחלחתי לעבוד בחברת בלו-בנד כעוזר מחסנאי בסניף החל-אכיבי. בחברת בלו-בנד נשארתי לעבוד 31 שנו והצלחתי להקדם בהדרגה עד למשרת חבר הנהלה, כמנהל השווק הארצי.

אבל בשנים הראשונות שלנו בארץ, המצב הכלכלי שלנו היה קטסטרופלי. כוח הקניה שלנו היה אפסי עד כדי כך, שווריות מספרה שבאשר טיילה עם איתן הפעוט בזמנו, היתה אומרת לעצמה: - "הלוואי שאוכל למצוא על המדרכה מטבע של 10 אגורות כדי לקנות לאיתן בייגל או איזה ממחק." למרות שלא היו לנו דרישות גדולות, חיינו מהיד לפה. מלבד העדר חמיכה ממסדית, הקשה עלינו גם חסרונם של קרובי משפחה (אשר לו היו - יכלו לעזור לנו). לכן, כאשר החחחנו,

היינו מוקפים בחברים בלבד. עד עצם היום הזה, חברים חופטים את המקום המרכזי בחיינו ולא משפחה. הילדים שנולדו לנו לא הכירו חיי משפחה מסיבה זו, אשר אף הביאה לכך שדיקי ואלן הפסו את מקום המשפחה החסרה.

בתחילת חיי הנשואין שלנו, גרנו בחור בגודל 1.5 מ"ר, שהיה בעצם חדר כביסה מחתך ביחו של יהלומן בשם ליפשיץ. בחוד החור היו לנו מיטה, שולחן העשוי פח נפט שעליו הונחה אבן שטוחה ורברעה, וגרה איחנו כלבה בשם דיאנה.

שנים רבות נאלצנו לוותר על כל מותרות שהם, ובעצם עברו יותר מ-10 שנים עד שיכלנו להתחיל לרהט את דירת שני-החדרים ששכרנו בינמיים.

עקב היוחנו הזוג הראשון שהתחנן, כל חיי החברה התרכזו בדריחנו - עד כדי כך, שלפעמים אירחנו בה במשך סופשבוע אחר יותר מ-6 אנשים.

במאמץ על הצלחנו להעלות את רמת חיינו, אבל שנים רבות לא יכלנו להרשות לעצמנו לצאת לחופשה או להכראה. אבל, מאחר שחלק גדול מהאוכלוסיה היה במצב דומה לשלנו, וחצבנו היה טוב מזה של הגרים כמעגרות, קיבלנו את כל המצב הזה בקלות ויכלנו לעמוד נפתוי החיים הקלים שמחוץ לארץ ונשארו כאן. זאת, למרות שקיבלתי מספר הצעות מחברת האם של בלו-בנד ברוטרסד לעבור לארץ אחרת, כדרך לקידום מהיר יותר.

מתברר שזוועות המלחמה היו טראומטיות לכל מי שהצליח להנצל, עד כדי כך שלא היו מסוגלים לדבר או לכתוב על אורח תקופה. מאלה שהכריח, היו שלא הצליחו לדבר על כך מעולם, וטרום הנוריא נקבר עימם. אצל ניצולים אחרים, עברו 40 שנה עד שהיו מסוגלים להעלות על הכתב את התקופה האיזמה שעברו בשנות ה-40. גם אני יכול לספר רק כיום, בקיצור, על מה שעבר עלי באורח העת.

כיום אני חושב, שרק אדם צעיר והרפתקן, בעל שאיפה להציל את חייו מחד, והרגשה שליו להציל אחרים מאידך, כתוצאה מהתנגדותו למשטר הנאצי, היה יכול לפעול ממוץ לחזק, במחירת.

Josef LINNEWEL
יוסף ליננאוול